

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Õiguse instituut

Ken-Glaid Nool

EURO MÕJU EESTILE

Bakalaureusetöö

Juhendaja: dotsent Holger Mölder

Tallinn 2017

SISUKORD

ABSTRAKT	4
SISSEJUHATUS	5
1. EURO TULEK EESTISSE	8
1.1. Maastrichti kriteeriumide täitmise hindamine	8
1.1.1. Inflatsioonitase Euroga liitumisel	9
1.2. Euro olulisus Eestile	11
1.3. Eurot ähvardavad ohud	12
1.3.1. Miks ei ole euro püsiv valuuta?	13
2. METOODIKA	17
2.1. Big Mac indeks	17
2.2. Big Mac Indeksi leidmise meetod	19
2.2.1. Miks ei ole dollari ostujõu pariteet ja tegelik dollari vahetuskursi määr samad?	22
2.3. Informatsiooni kogumise ja analüüsimetodid	22
3. EESTLASTE OSTUJÕU MUUTUSTE LEIDMINE BIG MAC INDEKSI PÕHJAL	25
3.1. Big Mac meetodi kasutamine	25
3.1.1. Eesti krooni ja euro alahinnatus dollari suhtes	25
3.1.2. Big Mac hamburgeri hinna areng USAs ja Eestis	26
3.1.3. Palgaareng ja Big Maci ostujõu muutused	28
3.1.4. Big Mac hamburgeri hind erinevates riikides	29
3.2. Uurimistulemuste analüüs, tulemused	30
3.2.1. Inflatsioonitasemega seotud muutused pärast Euroga liitumist	32
3.3. Järeldused ja probleemi lahendusvariandid	33

3.3.1. Uurimistulemuste järeldused	33
3.3.2. Probleemi lahendus	34
KOKKUVÕTE	36
VIIDATUD ALLIKAD	38
SUMMARY	40
LISAD	42
Lisa 1. Big maci hind erinevates riikides USA dollarites 2017. aastal	42

ABSTRAKT

Bakalaureusetöö põhiküsimuseks on, kas euro kasutuselevõtmine oli Eesti riigi jaoks õige tegu. Töö eesmärgiks on uurida, kuidas inimeste ostujõud on pärast euro tulekut Eestisse muutunud. Selle väljaselgitamiseks kasutas autor ülemaailmselt tuntud Big Mac indeksit kui ka keskmiste palkade ja McDonaldisi kõige menukama Big Mac hamburgeri hindade võrdlust ja analüüsi. Andmeid analüüsiti viimase kolmeteistkümne aasta põhjal ning võrdluseks võeti USA. Arvutuste ja analüüsi põhjal jõuti järeldusele, et Big Mac hamburgeri hind on väga tundlik erinevatele majanduslikele sündmustele. Ühtlasi saab Big Mac indeksi põhjal aru, et Eesti kroon ja euro on läbi aegade olnud USA dollari suhtes kõvasti alahinnatud. Samuti jõutakse selgusele, et kuigi eestlased saavad tänaseks veidi vähem antud hamburgerit osta, kui varem, siis üleüldine elukvaliteet on pärast euro tulekut paranenud ja arenenud.

Kuna euro tulek Eestisse on pälvinud suurt tähelepanu ja toonud kaasa erimeelsusi ning suuri elumuudatusi, siis on ka selle kõige kohta inimestel olnud palju erinevaid arvamusi ja arusaamu, mida tänaseks on juba kergem hinnata. Bakalaureusetööga jõuti järeldusele, et euro tulek ei ole põhjus, miks elu on inimeste hinnangul kallimaks muutnud. Paraku on võimatu hinnata, mis oleks saanud siis, kui kasutusele oleks jäänud Eesti kroon, kuid on selge, et majandusliku arengu, kui ka üleüldise eluarengu ja elukvaliteedi tõstmiseks oli euro kasutuselevõtt vajalik. Küll aga jõudis autor omapoolsele järeldusele, et tõenäoliselt ei ole euro igavesti püsiv valuuta, mis saavutaks kunagi dollari mõjuvõimu. Tegemist võib aga olla väga olulise lühiajalise instrumendiga, läbi mille saavutab Eesti oma positsiooni maailmas, ning tugevdab konkurentsivõimet.

Võtmesõnad: Euroopa, valuuta, euro, dollar, ühisraha, majandus, ühiskond, raha, kroon, Eesti, hinnatõus, USA, Big Mac.

SISSEJUHATUS

Ligi viiskümmend aastat tagasi määrati Euroopa integratsiooni uueks eesmärgiks majandus- ja rahaliidu loomine. Eesmärk oli saavutada vaba kapitali liikumine ning kindlad valuutakursid. Umbes kümme aastat hiljem loodi Euroopa Rahasüsteem, mis muutis liikmesriikide valuutad stabiilsemaks. Sellegipoolest olid Euroopa siseturu valuuta konverteerimisega seotud tehingukulud kõrged, mis takistas potentsiaalseid tehinguid tegemast. Tehti aga ettepanekuid, kuidas majandus- ja rahaliidu loomine paremini töötaks. Selgus, et liikmesriikide majanduspoliitika peaks olema paremini kooskõlastatud ning Euroopa Liidu rahapoliitika eest peaks vastutama sõltumatu institutsioon, milleks sai hiljem Euroopa Keskpank. Aastal 1992 valmis Maastrichti leping, mille kolmest viimaseks ja täna ainsana kestvaks etapiks on kõikidel liikmesriikidel kohustus võtta kasutusele euro, mis ühtlasi kohustab kõiki riike eelnevalt eelarve-eeskirju järgima. Euro võeti kasutusele aastal 1999, mil seda kasutati vaid elektroonilise valuutana. Euro sularaha tuli käibele aastal 2002 ja kaotas vahetusriskid ning muutis rahvusvahelise kaubanduse lihtsamaks. Kuna tehingukulud on kukkunud, siis eurokäive on niivõrd kasvanud, et sellest on saanud maailma üks tähtsamaid valuutasid. Tänapäevaks on Euroopa 28-st liikmesriigist 19 riiki euro kasutusele võtnud. Eesti vahetas 2011. aastal Eesti kroonid fikseeritud kursiga 15,6466 eurode vastu.

Eestlased suhtusid euro tulekusse skeptiliselt ning kohati lausa vastumeelselt. Peamiseks hirmuks oli muidugi hinnatõus, kuid ka krooni, kui riigi ühe sümboli kadumine tekitas rahvale muret. Hinnatõusu osas aga on kõige selgemaks näiteks eestlastele Soome, kus pärast euro kasutuselevõtmist on väidetavalt kogu elu palju kallimaks läinud.

Kuigi on selge, et hinnad on tõepoolest numbriliselt tõusnud, siis veidi keerulisem on tavainimese jaoks mõista, kas ka elukvaliteet on sellevõrra tõusnud või hoopis langenud. Nii võibki eurotulekut iseloomustada kui hindu tõstvat muutust, mis ilmselgelt paneb kogu asja pigem negatiivse pilguga vaatama, kuid käesolevas töös uuritakse, kas ka inimeste ostujõud on kasvanud. Samuti üritatakse näha, kuidas on euro tulek Eestisse mõjutanud inflatsiooni, hindu kui ka palka.

Antud töö põhiküsimuseks on, kas euro kasutuselevõtmine oli Eesti riigi jaoks õige samm. Samuti üritab bakalaureusetöö leida vastused küsimustele, kuidas on euro rahva elu mõjutanud ning milliseid edaspidiseid eeliseid või puuduseid antud valuuta riigile loob.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on selgitada välja, kuidas inimeste ostujõud on pärast euro tulekut Eestisse muutunud. Selle väljaselgitamiseks kasutab autor ülemaailmselt tuntud Big Mac indeksit kui ka keskmiste palkade ja McDondalsi restorani kõige menukama Big Mac hamburgeri hindade võrdlust ja analüüsi.

Kuna euro tulek Eestisse on pälvinud suurt tähelepanu ja toonud kaasa erimeelsusi ning suuri elumuudatusi, siis on ka selle kõige kohta inimestel olnud palju erinevaid arvamusi ja arusaamu, mida tänaseks on juba kergem hinnata. Autori silmis tundub kõige huvitavam antud bakalaureusetööga tõestada seda, kas euro tulek on tõepoolest elu kallimaks muutnud, mitte aga paremaks. Kuna antud hüpoteesi saab mitmest küljest ümber lükata või tõestada, siis on just see väide kõige mitmekülgsem ja huvitavam, millele infot analüüsidest vastus leida.

Esimese peatüki teooria on välja valitud selleks, et anda ülevaade euro iseloomust üleüldiselt ehk millised on selle valuutaga seotud tingimused, ohud kui ka põhjus, miks näiteks Eesti riik antud valuutat kasutada soovib. Esimeses alapeatükis tuuakse välja, millised kriteeriumid on seatud riikidele, et nad saaksid kasutusele võtta euro valuuta ning et Euroopa rahaliit saaks sujuvalt toimida. Lähemalt tuleb juttu ka sellest, mis on inflatsioon, ning millisel tasemel tuleb liikmesriikidel seda hoida. Samuti on esitatud ka informatsioon Eesti inflatsiooni kohta. Teises alapeatükis on välja toodud põhjused, miks Eesti riigile on euro oluline. Viimasena tuleb juttu ohtudest, mis võivad eurot ja seda kasutavaid riike varitseda ning valuutat ennast nõrgestada. Autor kirjutab ka sellest, miks on riigid euro kasutusele võtnud ning miks võivad edukamad eurot kasutavad riigid valuutast loobuda.

Bakalaureuse töö teises osas antakse ülevaade Big Mac indeksi kohta, mille põhjal leiab autor, kuidas on euro eestlaste ostujõudu mõjutanud. Esimeses alapeatükis tuleb juttu Big Mac indeksist endast, selle tekkest ja kasutusest mujal maailmas. Teises alapeatükis toob autor välja mõned näited, kuidas ja mille põhjal Big Mac indeksi arvutamine käib, ning mida antud indeks täpsemalt tähendab ja näitab. Viimasena tutvustab autor enda edasist töökäiku. Põhjendatakse miks ja millistest allikatest on andmeid valitud ning mida nende andmetega järgmises peatükis tegema hakatakse.

Kolmandas ehk töö viimases peatükis toimub uurimisprobleemi lahendamine. Esimeses alaosas on esitatud kaks tabelit ja kaks joonist, mis on koostatud otsitud materjalide põhjal. Antud peatükk keskendubki nende tabelite ja jooniste iseloomustamisele ja analüüsimisele. Leitakse Big Mac indeksi põhjal, kui palju on Eesti kroon ja hiljem euro USA dollari suhtes alahinnatud olnud. Ühtlasi esitatakse tabelis ka eestlaste keskmine palk erinevatel aastatel ning läbi selle leitakse eestlaste ostujõu muutus Big Mac hamburgerite põhjal. Samuti võrreldakse hamburgeri hinna muutust erinevatel aastatel USAs ja Eestis ning esitatakse erinevate riikide hindade võrdlemiseks joonis. Teises alapeatükis analüüsitakse uurimistulemusi ja teooriat omavahel. Tuuakse eraldi välja ka inflatsioonitaseme muutused Eestis peale euroga liitumist. Sellele järgneb järelduste tegemine ning võimalike lahendusvariantide esitamine kui ka autori poolse hinnangu ja kokkuvõtte andmine.

1. EURO TULEK EESTISSE

2006. aastal lasi valitsus mööda võimaluse varakult euroga liituda. Peaminister Andrus Ansip kirjeldas seda parlamendis esinedes teadliku valikuna: „Mitte mingil juhul ei ole mina ega ka teised valitsuse liikmed nõus ohverdama kiiret majanduskasvu selle nimel, et saada kindlaks kuupäevaks käibe euro.” (Samost 2014)

1.1. Maastrichti kriteeriumide täitmise hindamine

Euro loomine on üks peamisi samme Euro integratsioonis. Paljud liikmesriigid on otsustanud loobuda ühest kõige võimsamast ja iseseisvamast riigisümbolist ehk isiklikust rahast ning selle asemel on valmis olnud võtma vastu ühise valuuta, reeglid ja koostöö sõltumatu keskpangaga. Euro kasutamisega liitumine on suur hüpe ja tervet liitu tugevdav samm. Esiteks on euroga liitunud rahval palju rohkemate inimestega ühine valuuta ning teiseks mõjub riik tugevama ja usaldusväärsemana. (Ponsot 2015)

Ühisraha euro ja Euroopa Liidu ühtse rahapoliitika kasutuselevõtt eeldab teatud majanduslike ja õiguslike tingimuste täitmist. Kõnealused eeltingimused, tuntud kui Maastrichti kriteeriumid, on kirjas Euroopa Liidu lepingu artiklis 121 ja lepingule lisatud protokollis number 21. Maastrichti kriteeriumide eesmärk on kindlustada Euroopa rahaliidu sujuv toimimine ja stabiilne hinnatase ühtse rahapoliitika abil. Need kriteeriumid nõuavad hinnastabiilsust ja madalat intressimäära, püsivat vahetuskurssi ning riigi rahanduse stabiilsust. Samuti on tähtis sobiv õiguslik raamistik ühtse rahapoliitika kujundamiseks ja elluviimiseks. (Euro kasutuselevõtu...2010)

Eelnevad kriteeriumid on justkui euronõuded riikide rahapoliitikale. Sarnaselt eelnevatele kriteeriumitele on Euroopa Liit seadnud pea kõikides valdkondades konkreetsed tingimused, mille täitmine on kõikidele riikidele kui ka ettevõtjatele kohustuseks. Näiteks on tootmistööstuses pandud paika milline on toodete kvaliteet, tootmise viis, toote informatsiooni jagamine, säilitamine, hävitamine, müük ja kõik muu sellega seonduv. Nii on reguleeritud pea

kõik valdkonnad, et ühiskond toimiks turvaliselt, ausalt ja võrdselt ning iga valdkonna reguleerimise ja kontrollimise jaoks on loodud erinevad ametid ja asutused.

Maastrichti kriteeriumide täitmist hindavad Euroopa Komisjon ja Euroopa Keskpank, koostades regulaarseid lähenemisaruandeid. Nende põhjal edastab Euroopa Komisjon Euroopa Liidu ministrite nõukogule rahandus- ja majandusministrite koosseisus ECOFINile ja Euroopa Ülemkogule oma soovitus selle kohta, millised liikmesriigid on valmis ühinema euroalaga. (Euro kasutuselevõtu...2010)

Kriteeriumide täitmine ja nende kontrollimine on oluline selleks, et Eurosüsteem saaks edukalt toimida ja täita oma põhiülesandeid. Eurosüsteemi põhiülesanneteks ongi määratleda ja rakendada eluroala rahapoliitikat, teostada valuutatehinguid ning hoida ja hallata euroala riikide välisvaluutareserve. Samuti on süsteemi üheks olulisemaks ülesandeks edendada ka maksesüsteemide tõrgeteta toimimist.

Euroopa Keskpank ja Euroopa Komisjon avaldasid 2010. aastal 12. mail korralised lähenemisaruanded. Lisaks Eestile hinnati veel kaheksa riigi eurovalmidust. Need riigid olid Bulgaaria, Läti, Leedu, Poola, Rootsi, Rumeenia, Tšehhi ja Ungari. Vaatlusalusel perioodil täitis vaid Eesti kõik Maastrichti kriteeriumid ja Euroopa Liidu Nõukogu otsuse kohaselt võtab Eesti euro kasutusele 2011. aasta alguses. Pärast Eesti liitumist euroalaga kuulub sinna 17 Euroopa Liidu riiki. (Euro kasutuselevõtu...2010)

1.1.1. Inflatsioonitase Euroga liitumisel

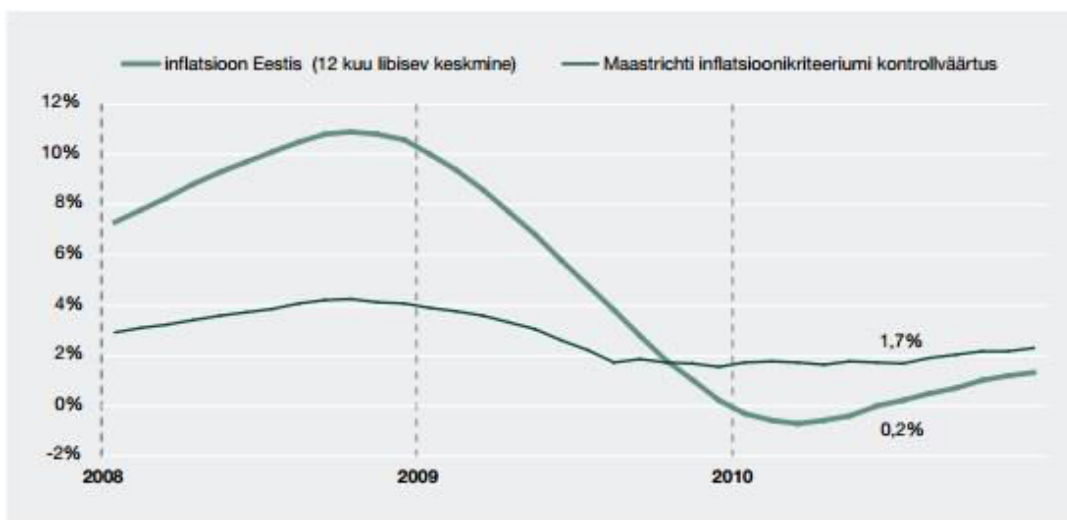
Inflatsiooni tähistab üldine kaupade ja teenuste pikaajaline hinnatõus, mis põhjustab raha väärtuse ja ostujõu langust. Inflatsiooni vastandina käsitletakse deflatsiooni, mille puhul hinnatase langeb pikema aja jooksul. Kui aga majanduses ei esine ei deflatsiooni ega inflatsiooni, ehk hinnad püsivad aja jooksul stabiilsena, on tegemist hinnastabiilsusega. Inflatsiooni mõõdetakse tarbijahinnaindeksiga (THI). Tarbijahinnaindeksi määramiseks tuleb teha kindlaks kaubad ja teenused, mida tarbijad enamasti ostavad ning nende põhjal luuakse ostukorv, mida iga kuu kontrollitakse ning hiljem võrreldakse kõikide kuude kulusid ja saadakse hinnaindeksi andmerida, mille põhjal saab arvutada inflatsioonimäära, mis väljendab protsendilist ostukorvi erinevust võrreldes eelmise aastaga.

Euroopa Liidu asutamislepingu kohaselt ei tohi riigi inflatsioonimäär ületada hinnastabiilsuse mõttes kolme kõige paremaid tulemusi saavutanud liikmesriigi keskmist inflatsiooni rohkem kui 1,5 protsendipunkti võrra. Hinnastabiilsuse kriteeriumi arvutamise

alus on hindamisele eelneva 12 kuu keskmine inflatsioon. Sealjuures ei kasutata hinnatava riigi tarbijahinnaindeksit, vaid Euroopa Liidus võrreldavat ühtlustatud tarbijahinnaindeksit (ÜTHI). Muu hulgas analüüsitakse, kas lähemate aastate jooksul võib olla tegureid, mis kiirendavad inflatsiooni kõrgemaks kui kriteeriumi väärtus. (Euro kasutuselevõtu...2010)

Inflatsioonimäära jälgitakse rangelt selle pärast, et Euroopa Keskpank vastutab euroalal hinnastabiilsuse üle. Euroopa Keskpank peab garanteerima selle, et riigid, kes võtavad kasutusele euro, ei muudaks euro ostujõudu nõrgemaks. Sellest tulenevalt peaks Euroopa Keskpanga rahapoliitika toetama majanduslikku heaolu ning looma uusi töökohti.

Suhteliselt kõrge inflatsioonitase, mis oli põhjustatud kiirest sisemisest majanduskasvust ja välismaisest hinnatõusurvest, ei ole võimaldanud Eestil eelnevatel aastatel Maastrichti hinnastabiilsuse kriteeriumi täita. 2009. aasta jooksul taandus hinnasurve oluliselt ning Eesti täitis Maastrichti inflatsioonikriteeriumi 2009. aasta novembris. 12. mail avaldatud lähenemisaruannete järgi oli hinnastabiilsuse kriteerium hindamisperiodil täidetud – periodil 2009. aasta aprillist 2010. aasta märtsini oli Eesti 12 kuu keskmine ÜTHI-inflatsioonimäär $-0,7\%$ madalam kui hinnastabiilsuse kriteeriumi $1,0\%$ kontrollväärtus. (Euro kasutuselevõtu...2010)

Joonis 1. Eesti inflatsioonikriteeriumi täitmine

Allikas: (Euro kasutuselevõtu...2010)

Hinna- ja palgaareng peab olema tootlikkuse kasvuga kooskõlas ka tulevikus, et tagada stabiilne majanduskeskkond. 5. mail 2010 avaldatud kevadprognoosis ei näe Euroopa

Komisjon Eesti puhul inflatsiooni liigse kiirenemise ohtu aastatel 2009–2011 ning peab Eesti inflatsiooninäitajaid jätkusuutlikeks, mida on näha joonisel 1. Siiski märgib komisjon, et Eesti peab olema jätkuvalt valvas ja hoidma inflatsioonitaseme madalal, säilitades ambitsioonika eelarvepoliitika ja hoides sisenõudluse majanduse põhinäitajatega kooskõlas. Euroopa Keskpank leiab oma lähenemisaruanDES, et pikemas perspektiivis valmistab Eesti inflatsioonitaseme jätkusuutlikkus muret. (Ibid.)

1.2. Euro olulisus Eestile

Eesti on väga väikese ja avatud majandusega riik, kelle jaoks on suure ja stabiilse rahapiirkonnaga liitumine ka majandusliku julgeoleku ning suurema rahvusvahelise usaldusväärSuse küsimus. Välisinvestorite ja -otsustajate jaoks annab Eesti üleminek eurole täiendava kindluse Eesti majanduse ja raha usaldusväärSuse kohta. See omakorda meelitab Eestisse rohkem investeringuid, loob uusi töökohti ja tõstab Eesti konkurentsivõimet ning seeläbi ka elatustaseme tõusu ehk kõigi heaolu. Euroala liikmena on ka inimeste ja ettevõtete laenukulud väiksemad, sest pangale tuleb maksta vähem intresse. Olles suure ja stabiilse majandusruumi osa, on ka Eesti majandus ja rahandus stabiilsemad. (Kask 2009)

Tõsi on ka see, et euroalaga ühinemisest võidavad rohkem just need riigid, kes on majanduslikult euroalaga rohkem seotud. Eesti majanduse tihedat lõimumist Euroopa Liidu omaga näitab see, et ligikaudu 80 protsenti väliskaubandusest toimub liikmesriikidega ning üle 80 protsendi Eestisse tehtud välisinvesteeringutest pärineb samuti Euroopa Liidust. Euro kasutuselevõtt toob kaasa väiksemad tehingukulud, kuna väheneb valuutavahetuse vajadus. Selline kokkuhoid võib teiste riikide kogemuste põhjal ulatuda 0,2 protsendini SKPst. Enamik Eesti kaubavahetusest toimub eurodes ja seetõttu on ettevõtetel euroala liikmena lihtsam kaubelda. Jääb ära kahes valuutas arveldamine, pidev valuutavahetus ning hinnad on ilma lisaarvutusteta kõigile üheselt arusaadavad ja lihtsamini võrreldavad. (Miks võttis...2011)

Eesti ühinemine majandus- ja rahaliiduga võimaldab kõige paremini tagada Eestis ringleva raha stabiilsust ning madalat inflatsioonitaset. Euroga muutub reisimine mugavamaks ning vähendab nii eraisikute kui ka ettevõtjate valuutavahetuskulusid. Samuti toob see kaasa vähem teadvustatud eeliseid, nagu näiteks madalad laenuintressimäärad, mis on nii-öelda avansina enne euro kasutuselevõttu aidanud paljudel Eesti elanikel elamistingimusi parandada. (Ibid.)

Samuti hajub euroala liikmena ja ühise vääringu kasutuselevõtul oht, et raha kurss teiste valuutade suhtes võib langeda. Stabiilne rahandus omakorda soodustab majandusarengut. Ühtlasi toob euroala liikmesus Eestile kaasa kindla kohustuse järgida tasakaalustatud majanduspoliitikat ka tulevikus. Eesti potentsiaalne majanduskasv on rahaliidu liikmena igal juhul kiirem kui oleks olnud oma Eesti krooni säilitades. Lisaks on avanenud Eestil euroalaga liitudes esimest korda ajaloos võimalus osaleda Euroopa rahapoliitika otsuste tegemisel. (Ibid.)

Mis puudutab krooni kadumise emotsionaalset aspekti, siis Eesti rahvuslikku sümbolit kannab edasi Eesti euromündidel kujutatud Eesti kaart. Eesti riigi kontuurjoonega mündid jõuavad paljude teiste rahvasteni ning nii mõnegi inimese huvi väikeriigi vastu võib saada alguse just sellest kaunist kujundist euromündil. (Ibid.)

1.3. Eurot ähvardavad ohud

Ühisraha kasutamisega kaasnevad aga mõningad probleemid, sest ühe euroala riigi riskikäitumine võib mõjutada kõiki ühisraha kasutajaid. Kuna varem on puudunud karmid kriteeriumid, mille alusel saaks euroala reeglite vastu patustajaid korrale kutsuda, on mõned riigid leidnud, et euroalasse kuulumine tagab neile ka edaspidi madalad intressimäärad ja nad võivad oma riigi rahaasjad hooletusse jätta. Nende riikide kulud on ületanud tulusid ja puuduolev raha on laenatud väljastpoolt riiki, suurendades sellega riigi võlga. Mingi aja jooksul on ka turuosalisel ühisraha nii palju usaldanud, et selline käitumine ei ole olnud nende jaoks probleem. Ent 2008. aasta üleilmse majanduskriisi ajal olukord muutus ja taas pöörati tähelepanu üksikute euroala riikide käitumisele. Hooletut eelarvepoliitikat ajanud riigid sattusid hätta, sest raha laenamine väljastpoolt riiki muutus väga kalliks. Veelgi enam, nende riikide probleemid tekitasid pingeid kogu euroalas ning seadsid kahtluse alla rahaliidu usaldusväärse. Mõned turuosalisel rääkisid isegi euroala võimalikust lagunemisest kriisi ajal. (Euroopa Liit...2013)

Siiski ei tundu euro nii nõrk olevat, kuna tänu eurole on Euroopat hakatud nimetama esimese maailma majanduseks, mis on üsna tähendusrikas nimetus. Euro valuuta osas on olnud erinevaid tulevikumõtteid, et see võiks olla ühel päeval rahvusvaheline valuuta ning ehk suudaks euro ka tulevikus konkureerida või lausa asendada USA dollarit. Sellised mõtted euro rahvusvahelisuse staatuse kohta tekitavad nii lootust kui ka hirmu. Lootust tekitab see neile,

kes näevad eurot kui Euroopa võimu instrumenti ning neile, kes usuvad, et euro on panus uue, säästva ja rohkem tasakaalus rahasüsteemile. Hirmu tekitab see neile, kes näevad eurot kui USA dollari konkurenti, mis võib nõrgestada USA mõjuvõimu kui ka neile, kes leiavad, et veel ühe rahvusvahelise raha loomine ei muuda midagi paremaks. Täna võib öelda, et ei hirmud ega lootused ei ole tänaseks realiseerunud. Kuigi euro on hulgaliselt kogunud rahvusvahelist staatust, siis ei ole USA dollari positsioon kuidagi ohus. (Ponsot 2015)

On panustatud sellele, et võidud saadud täielikust rahalisest integratsioonist ja ühisest rahalisest suveräänsusest on palju suuremad kui nende kulu ehk kasu on suurem kui kahju kasvava globalisatsiooni kontekstis. (Ibid.)

Nii mõeldes võib öelda, et euroala on rohkem poliitiline projekt kui puhtalt majanduslik. Üksiku valuuta loomise idee on algselt olnud regionaalse mõttega. Euro on loodud kiiresti globaliseeruvasse maailma selleks, et tekitada tugevat regionaalset majanduslikku võimu ehk, et konkureerida teiste suurte liitudega. Euro põhieesmärk ei ole kunagi olnud tekitada juurde ühte rahvusvahelist valuutat ega valuutat, mis aitaks stabiliseerida rahvusvahelist valuutasüsteemi. Ja kõige vähem on loodud see selleks, et konkureerida USA dollariga. (Ibid.)

Lõplik analüüs euro nõrkuse kohta rahvusvahelisel tasandil on oma olemuselt sama, mis see on euroala siseseltki. Euro ebaõnnestub oma madala poliitilise profiili tõttu. Seda valuutat mõistetakse kui lihtsat ja arusaadavat vahendit, mis on mõeldud tehingute lihtsustamiseks ja on tekitatud omaenda turu jaoks. Mõiste valuuta on erinev sotsiaalses ja poliitilises sfääris, kuid on unustatud, et valuuta on palju enam, kui lihtsalt majanduslik vahend. Valuuta on sotsiaalne lüli, mis põhineb usaldusel ja on peamine iseseisvuse tunnus. Kui ühiskond kasutab ühisraha, siis see tähendab, et kõik kasutajad osalevad üksmeelselt projektis, mille kaudseks nõusolekuks on ühised poliitilised väärtused ja iseseisvus. (Ibid.)

Euro, olles ainus valuuta, on pidanud end koheselt tõestama. Hiljutine kriis ja katastroofilised mõjud säästupoliitikale, on väga palju nõrgestanud sotsiaalset ja poliitilist dimensiooni ja on välja toonud euro nõrkused. Mõned euro kriitikud väidavad, et euro ei saa kunagi tõsiseltvõetavaks valuutaks, kuna see on võimetu tekitama kasvu ja jõukust. (Ibid.)

1.3.1. Miks ei ole euro püsiv valuuta?

Prantsuse poliitik ja ärimees Jean Monnet oli Euroopa suhtes arvamusel, et riigid peavad omavahel jagama ning see ennetab sõda ja annab turvatunde. Monneti silmis oli

õige, et riigid kasvavad üha enam kokku ning kaotavad järjest rohkem oma suveräänsust ning liiguvad aina enam föderaalne Euroopa suunas. Kuigi on arusaadav, et inimesed tahavad vältida Euroopas sõda, siis on siiski arusaamatuks jäänud, miks peab olema föderaalne Euroopa. On selge, et kui turist külastab Bulgaariat ja Soomet, siis lisaks erinevale keelele on nendel riikidel ka erinev tähestik. Veidi lähemalt uurides selgub, et riikidel on ka täiesti erinev kultuur, religioon, ajalugu, haridus, õiguslik, majanduslik ja poliitiline süsteem, toidukultuur ja üldine riigi temperament. Monneti idee on jäänud selle tõttu veidi arusaamatuks, milleks kasvatada niivõrd erinevaid riike üheks. (Lanchester 2016)

On arusaadav, miks Saksamaa huvi on olnud luua Euroopa Liit ja euro. Riigid peavad hoidma ühte ja olema valmis tegelema ühiselt probleemidega, mis võivad tekkida teiste suurte riikidega. Et aga hoiduda probleemidest, tuleb riikidel omavahel toimida ühtselt ning arusaadavalt ja teineteist toetavalt. Nii ongi loodud Euroopa Liit, mis peaks idee järgi toimima ühtse tugeva liiduna. Euro on vahend, mis võimaldab riikidevahelisi suhteid lähendada, tugevdada ning lihtsustada. See omakorda hoiab häid suhteid ning riike teineteisest sõltuvana.

Kogu idee tundub ainuõige lahendus sellele, et iga riik toimib üksinda terves maailmas. Näiteks Eesti puhul on riigil kasulik kuuluda Euroopa Liitu, kuna vastasel juhul võib riik mõne teise suurema riigi võimu alla sattuda. Siiski on selgunud, et euro kasutuselevõtuga annavad riigid suure osa võimust liidu kätte. Väiksematele ja noorematele riikidele on see kasulik ja lausa vajalik, et nende majandus kui ka julgeolek oleks seotud teiste liikmesriikidega. Jõukamad ja edukamad riigid annavad aga oma raha üle otsustamise Euroopa Liidu kätte, mis tähendab, et nõrgemaid riike arendatakse ja aidatakse nende raha eest. Tänapäevaks on näiteks Kreeka kriis tõestanud seda, et suuremad riigid saavad kogu süsteemist hoopis kahju, kuna nende rahaga lahendatakse teiste riikide probleeme, mis ei ole nende võimuses ennetada. Siin tulevad välja süsteemi juhtimise vead, kuna ei ole osatud eeldada ega ka ennetada, et riigid hakkavad oma rahaasjadesse vastutustundetult suhtuma. See mõjutab kõiki ning on pannud võimukamaid riike mõtlema, kas kogu liit ja euro valuuta on siiski nende jaoks kasulik lahendus, kui nad majanduslikult aina hävivad. Nii ongi otsustanud näiteks kaks omaette edukat riiki Suurbritannia ja Norra euroga mitte ühineda. Kui aga ka teised suuremad riigid, kes omaette suudavad edukamalt toimida, otsustavad taas omaenda isikliku valuuta kasutusele võtta ning eurost loobuda, kukub kogu euro rahasisüsteem kokku.

Soome on üks selgemaid näiteid sellest, kuidas edukas riik nõrgenes pärast euro kasutuselevõttu. Siiski ei saa öelda, et euro valuuta põhjustas kogu Soome riigi nõrgenemise,

kuna paralleelselt euro kasutuselevõttuga toimus veel mitmeid muutuseid, mis mõjutasid Soome majandust. Näiteks sõltus Soome majandus tugevalt Venemaast, sest Venemaaga toimus aktiivne eksport ja import. Kui aga Venemaa majandus nõrgenes, mõjutas see tugevalt ka Soome majandust. Samuti mõjutas riiki tugevalt ka Nokia, mis oli Soome suurim ettevõtte. Nokia oli suurim tööandja ja Soome riigi majandust mõjutav ettevõtte. Kui aga Nokia sattus raskustesse ning palus riigilt abi nutitelefonide arendamise jaoks, millesse riik ei uskunud, langes ühe suurima ettevõtte edukus, mis mõjutas tervet riiki ja selle majandust. (Lanchester 2016)

Soomlastelt võttis euro ära võimaluse omaenda raha hallata. Näiteks ei saanud soomlased enam stimuleerida intresse vastavalt nõudlusele. Veel ei saadud enam vähendada valuuta väärtust, et eksporti stimuleerida. Tänu eurole kontrollib Euroopa Rahaliit neid mõlemaid asju ning seab ka muid eesmärke, et vältida erinevaid stiimuleid, mis kulutavad tulusid. Soome on tehnoloogiliselt arenenud, töökas ja haritud tööjõuga, väikse korrupsiooni ja madala riigivõlaga riik, mille majandus kahanes euro kasutuselevõtu ajal kaheksa protsenti rohkem, kui ülemaailmse majanduskriisi ajal. See on veenev lugu euro läbikukkumisest. (Ibid.)

Pärast finantskriisi öeldi, et Euroopa valitsused peavad aega andma, et majandus kasvaks, võlad kahaneks ning pangandus taastuks. Siiski on ühisraha loonud väikse või puuduva majanduskasvu, kõrge tööpuuduse ja rahulolematuse. On selge, et euro parandamiseks tuleks suurenenud majanduslikku koormust paremini jaotada. Ehk siis rikkamad põhjariigid peavad osa lõunariikide majanduslikust koormast enda peale võtma, et lõunariigid areneksid paremini Euroopa Liidule järele, kuna kõik riigid on erinevates majandusliku arengu etappides. Ajalooliselt oli sama küsimus Thomas Jeffersoni ja Alexander Hamiltoni vahel USA liitmise osas. (Ibid.)

Kuigi üks oht on küll põhjariikide lahkumine euroalast, siis lõunariikide lahkumine on veidi reaalsem variant, kuid sugugi mitte vähem oluline ega soodsam põhjariikidele. Lõunariikide lahkumine euroalast põhjustaks ülemaailmse majanduslanguse, mis tabaks nii Saksamaad kui USAd ning vähendaks globaalset majanduskasvu 17 triljoni euro võrra, leiab Saksamaa mõttekoja Bertelsmanni poolt tellitud uuring. (Bertelsmann...2012)

Uuringu käigus vaadati nelja erinevat stsenaariumi, mille kohaselt Kreeka muutub enda võla pärast maksejõuetuks, kuna laenu andvad riigid on väsinud finantsabi andmisest. Kõige halvima stsenaariumi järgi kuivaks Euroopa Keskpanga poolt antud abiraha lihtsalt

kokku ning Kreeka lahkumisele euroalast järgneks Hispaania, Itaalia ja Portugali lahkumine. See kutsuks esile ülemaailmse majanduslanguse, põhjustades 42-le arenenud riigi SKP-le 17,2 triljoni euro suuruse languse. (Ibid.)

Mitmed analüütikud on spekuleerinud Kreeka euroalast lahkumise pärast, kuid Saksamaa kantsler Angela Merkel, EKP juht Mario Draghi ja Eurogrupi president Jean-Claude Juncker on jätkuvalt väljendanud oma toetust hädas oleva riigi suhtes. Peale tõsiste majanduslike tagajärgede, põhjustaks see ka suuri sotsiaalseid ja poliitilisi pingeid nendele riikidele, kes eurosoonist lahkuvad. Kuid ka teised riigid tajusid neid pingeid. (Ibid.)

2. METOODIKA

Käesolevas peatükis tutvustatakse metoodikat, mille autor on valinud lõputöö uurimisprobleemi lahendamiseks. Kõigepealt tutvustatakse lähemalt Big Mac indeksit ning seejärel informatsiooni kogumise meetodit kui ka analüüsimeetodit. Lahendus- ja otsustamismeetodi tutvustamiseks toob autor mõned näited, kuidas Big Mac indeksi arvutamine käib, ning milliseid andmeid selleks vaja läheb.

2.1. Big Mac indeks

Majandusajakiri *The Economist* lõi aastal 1986 Big Maci indeksi, kui lihtsa viisi nägemaks, kas valuutad on nende nii-öelda õigel tasemel. Indeks lähtub ostujõu pariteedi (PPP) teooriast, mille järgi identseid kaupu (antud juhul hamburgereid) peaks ühe USA dollari eest saama samapalju maailma mistahes paigas. (The Big...2017)

Big Maci indeks võrdleb riikide Big Mac hamburgeri hindu. Kuna riigid kasutavad palju erinevaid valuutasid, siis teisendatakse riigi keskmine Big Mac hamburgeri hind viimase vahetuskursi põhjal USA dollaritesse, kuid muidugi töötab antud meetod ka teisi valuutasid kasutades.

Big Maci hamburger võeti võrdluseks selle pärast, et see on McDondalsi enimmüüdud hamburger, mida müüakse pea igas riigis, ning seda valmistatakse täpse standardi järgi. Nii on igas riigis hamburgeri suurus, koostis ja kvaliteet ühesugune. McDonalds on ülemaailmne kiirtoidurestoran, mille ülemaailmne tulu oli aastal 2013 umbes 28,11 miljardit USA dollarit. (Big Mac...2017) Just selle pärast, et tegemist on maineka ja pikaajalise suure rahvusvahelise ettevõttega, on selle restorani kõige populaarsem toode võrdluseks võetud. Siiski on sarnast meetodit kasutatud ka teiste rahvusvaheliselt püsivate ja populaarsete toodetega nagu näiteks Apple iPhone.

iPhone, kui valmis kujul vahendatav kaup, ei erine oma hinna ega kvaliteedi poolest kuskil maailmas. Tuntud inglise majandusteadlase David Ricardo ühe hinna seadus ütleb, et

transporditud kaubad on kõikjal maailmas sama hinnaga, kui jätta välja transpordikulud ja maksud. Vaid siis, kui on hinnaerinevus, tekib kellelgi huvi seda transportida sinna, kus kauba eest saab kõrgemat hinda küsida. (Worstell 2016) iPhone on aga toode, mille hind erineb maailmas vaid transpordi ja maksude näol ning seda müüb üks ja sama ettevõtte kõikjal maailmas. Seega on iPhone põhjal võimalik hinnata kõiki riike, arvutades mitu tundi peab inimene töötama, et ta saaks osta ühe iPhone nutitelefoni.

iPhone hindamismeetod on vastupidine Big Mac indeksile, sest tegemist on valmiskujul transporditava kaubaga. Big Mac hamburger on küll standartne, kuid alati kohalikest koostisosadest valmistatud kaup. (Worstell 2016) Seega iPhone põhjal ei saa hinnata kui üle- või alahinnatud on mingi valuuta USA dollari suhtes, kuid saab võrrelda riikide rikkustaset selle põhjal, kui palju tunde peab kuskil riigis töötama, et osta ülemaailmselt standardse hinnaga kaupa.

Kuigi on loogiline, et Big Mac hamburger maksab vaeses riigis rohkem töötunde, kui rikkas riigis ning ka iPhone maksab vaeses kohas rohkem tunde kui rikkas kohas, siis erinevuse saab välja tuua selles osas, kumb koht on rikkusele lähemal. Näiteks Zürichis saab osta Big Mac hamburgeri 11-tööminuti eest ning iPhone ostmiseks tuleb töötada 20 tundi. See teeb nende kahe kauba soetamise vahele ligi sajakordse erinevuse. Kairos, mis on tunduvalt vaesem koht, võtab Big Mac hamburgeri väljateenimine aega umbes ühe tunni, kuid iPhone soetamiseks tuleb töötada lausa 350 tundi. See teeb nende kaupade seotamise vaheks 350 korda. (Worstell 2016) See näitab, et Kairo on kõvasti vaesem riik, kui Zürich ning sealsetel elanikel on kalduvus osta mitte transporditud kaupu, kuna need on palju odavamad. See ka põhjendab, miks McDonaldsi restorani on antud linnas parem ülal pidada, kui iPhone telefone müüa.

Seda, mis erinevus valuutade vahel on, saab aga leida kahe riigi hamburgeri hindade põhjal. Näiteks 2017. aasta jaanuari keskmise Big Mac hamburgeri hind Ameerikas oli 5,06\$, Hiinas oli see vaid 2,83\$ turu vahetuskurssides. Seega Big Mac indeks ütleb, et jüaan oli sellel ajal 44% alahinnatud USA dollari suhtes. (The Big...2017)

Burgernoomika ei olnud kunagi mõeldud olema täpne valuuta erinevuste arvestamiseks, vaid lihtsalt vahend, mis teeb vahetuskursi teooria tavainimesele kergemini mõistetavaks. Aga sellegipoolest on Big Mac indeksist saanud globaalne standard, mida on kaasatud paljudesse majanduslikesse õppekavadesse. (Ibid.)

Big Mac indeksi järgi on maailma ühed kallimad valuutad Šveitsi frangi järel Taani ja Rootsi kroon. Rootsis on hamburger ligi 50% kallim kui USAs ja umbes 20% kallim kui eurotsoonis keskmiselt. Keskmiselt seepärast, et ka eurotsoonis on hinnad erinevad. Kui Kreekas maksab Big Mac hamburger 2,8 USA dollarit siis Soomes on hind üle 4 USA dollari. (Rank 2004)

Kui Big Mac indeksisse lisada ka Norra ja Islandi hinnad, siis selgub, et seal olid hamburgerid veel kallimad kui Šveitsis. Balti riikide hindade lisamine näitab, et kõige vähem oli indeksi järgi USA dollari suhtes alahinnatud Eesti kroon 16%. 2003. aasta aprillis oli näitaja 24% ning 2002. aasta aprillis 35%. (Ibid.)

Indeksit ei maksa aga võtta puhta kullana, sest seda moonutavad mitmed tegurid alates loomaliha hinnast kuni maksude ja rendihindadeni. Nii näitas indeks 1999. aastal, kui euro käibele tuli, et rahaliidust välja jäänud Suurbritannias on finantskriis. Indeksi järgi kaotas nael 50% oma väärtusest. Põhjus polnud aga muus kui McDonaldis sooduspakkumises - kaks Big Mac hamburgerit ühe hinnaga. Samas on mitmed akadeemikud leidnud, et perspektiivis ennustab indeks kursside liikumist päris hästi. (Ibid.)

2.2. Big Mac Indeksi leidmise meetod

Aastal 2009 maksis Big Mac hamburger Norras 40 Norra krooni ja USAs maksis sama hamburger 3,57 USA dollarit. Kui 3,57 USA dollari eest saaks valuutaturul osta 40 Norra krooni, siis Big Mac hamburger maksaks nii Norras, kui ka Ameerikas täpselt sama palju. Teisisõnu peaks eeldatav vahetuskurss olema $40/3,57=11,2$ ehk 11,2 Norra krooni ühe USA dollari kohta. (Big Mac index transcript...2010)

Eeldatavat vahetuskurssi kutsutakse ostujõu pariteediks (PPP), sest kui tegeliku vahetuskursi asemel kasutatakse eeldatavat vahetuskurssi, muudaks see määr Big Mac hamburgerite hinnad mõlemas riigis täpselt samaväärseks. Tegelik vahetuskurss on kõigest 6,51 Norra krooni ühe USA dollari kohta. See tähendab, et tegelik vahetuskurss on palju madalam, kui eeldatav ostujõu pariteet (PPP) ehk Norra kroon on USA dollari suhtes ülehinnatud, kuna tema väärtus on suurem, kui peaks ning selle tõttu on Norras müüdiv Big Mac hamburger palju kallim, kui USA hamburger. (Ibid.)

Kui aga võrrelda neid kahte vahetuskursi määrasid, näeme kui palju Norra kroon on USA dollari suhtes ülehinnatud. Selleks tuleb kõigepealt eeldatavast vahetuskursist ehk

ostujõu pariteedist (PPP) lahutada tegelik vahetuskurs (e). Seejärel tuleb saadud vahe jagada tegeliku vahetuskursiga (e) ning teisendada saadud tulemus protsentidesse. See võrdus näitab, et Norra kroon oli aastal 2009 USA dollari suhtes 72% ülehinnatud. (Ibid.)

$$\frac{\text{PPP} - e}{e} = \frac{11,2 - 6,51}{6,51} = 72\%$$

Seda valemit teisendades saab sama tulemuse ka nii, kui jagada Big Mac hamburgeri hind Norra kroonides tegeliku vahetuskursiga ning saadud tulemus jagada USA Big Mac hamburgeri hinnaga dollarites.

$$\left(\frac{40/6,51}{3,57} \right) - 1 \times 100 = 72\%$$

Saab teha ka mõned näited riikidega, kus on kõige kallim ja kõige odavam Big Mac hamburger ning võrdleme nende hindu USA dollarites. Nagu eelnevalt öeldud, oli aasta 2009 Big Mac hamburgeri hind USAs 3,57\$. Suurbritannias oli antud hamburgeri hind 3,69\$, Brasiilias 4,02\$, Šveitsis 5,98\$ ja Norras 6,15\$. Sellel ajal oli Norras kõige kallim Big Mac hamburger maailmas. (Big Mac index transcript...2010)

Kõige soodsamalt müüs antud hamburgerit Jaapan hinnaga 3,46\$, Lõuna-Korea hinnaga 2,59\$, Mehhiko 2,39\$ ja Hiina 1,83\$. Seega Hiina müüs sama hamburgerit kõige odavamalt maailmas. (Ibid.) Kui jagada kohaliku hamburgeri hind USA hamburgeri hinnaga ja lahutame ühe ning korrutame sajaga, saab ettekujutuse kui palju on kohalikud valuutad ülevõi alahinnatud. Järgmine näide on tehtud Hiina hamburgeri hinnaga.

$$\left(\frac{1,83}{3,57} \right) - 1 \times 100 = -48,7\%$$

Norra müüb kõige kallimat Big Mac hamburgerit oma kohaliku valuuta tõttu, sest Norra kroon on 72% ülehinnatud. Eelnevast arvutusest on näha, et Hiina müüb sama hamburgerit veidi enam kui kolm korda väiksema summa eest, ning kohalik valuuta jüaan on vastavalt arvutustele USA dollari suhtes 49% alahinnatud. (Big Mac index transcript...2010)

Selle asemel, et võrrelda tegelikku vahetuskurssi ostujõu pariteediga, et näha milline valuuta on ala- või üleväärtustatud, saab konkreetselt võrrelda kaupade hindu ise ning näha, kas konkreetne kaup on kallim ühes või teises riigis. Selleks on vaja tegelikku vahetuskurssi (e) ja kohalikku Big Mac hamburgeri hinda näiteks Norras ja USAs. (Ibid.)

Norra kroonide hind tuleb teisendada USA dollariteks ning sellega tuleb jagada USA Big Mac hamburgeri hinda. Leiame, et Big Mac hamburgeri hind Norras on 58% kõrgem võrreldes sellega, mis see oleks USAs. Samamoodi saab hindu võrrelda ka Norra kroonides, kui USA hamburgeri hind teisendada Norra kroonideks. (Ibid.)

$$R = \frac{3,57}{40/6,51} = 0,58 = 58\%$$

Võrreldes kodumaiste kaupade hindu teiste riikide kaupadega, kasutades selleks sama valuutat, saame reaalse valuutakursi määra (R). Nii on ka eelnevalt arvutatud protsent reaalse vahetuskursi määr. Reaalne vahetuskursi määr näitab, kui palju on toode väärt võrreldes sama tootega teises riigis. (Ibid.)

Asendades matemaatilised sümbolid valemitesse on näha, et jagades tegelikku vahetuskurssi (e) reaalse vahetuskursiga (R), on tulemus samaväärne ostujõu pariteediga (PPP). (Ibid.)

Näide numbritega on järgmine. (e) on 6,51 Norra krooni ühe USA dollari kohta ja (R) on 0,58. (e) jagatud (R) on 11,2. Norra kroonides on Big Mac hamburgeri hind 40. USAs on hind 3,57\$. Lõpptulemus on 11,2 Norra krooni ühe USA dollari kohta, mis on täpselt võrdne varem arvutatud ostujõu pariteedi tulemusega. (Ibid.)

$$\frac{e}{R} = \frac{6,51}{0,58} = \frac{40}{3,57} = 11,2$$

Kui reaalne vahetuskurss (e) jagatud (R) on 1, tähendab see seda, et kodumaine kaup ja välismaal müüdiv kaup maksavad sama palju ning tegelik vahetuskurss (e) peaks olema võrdne ostujõu pariteediga (PPP). (Ibid.)

2.2.1. Miks ei ole dollari ostujõu pariteet ja tegelik dollari vahetuskursi määr samad?

Esiteks, kuigi Big Mac hamburger annab mingi pildi inimeste ostukorvist, siis see ei ole kindlasti täiuslik ostukorv. Tegelikult ei olegi olemas täiuslikku ostukorvi. Võib-olla on näiteks Hiina efektiivsem hamburgerite tootja, kui Columbia, mistõttu ka nende hamburgerite hinnad on madalamad või kõrgemad. (Purchasing...2014)

Teine põhjus on poliitiline. Riigid kasutavad erinevaid meetmeid, et devalveerida või suurendada oma valuuta väärtust. Üldiselt madalam valuuta väärtus julgustab eksporti ja kõrgem valuuta julgustab sisetarbimist ehk ostmist. Riik võib ka iseenda valuutaga osta näiteks dollareid ning nõrgendada enda valuutat ning tugevdada dollarit, või mis iganes valuutat riik parasjagu ostab. Kuna USA dollar on maailma usaldusväärne hoiustamise valuuta, siis paljud riigid on ostnud just USA dollareid välisvaluutareservideks. See suurendab nõudlust dollari suhtes ning lihtsa pakkumise ja nõudluse arvutus näiab, et see ka suurendab dollari väärtust vähendades samaaegselt ostetava valuuta väärtust. (Ibid.)

Samuti nagu praegu on dollar kasutusel paljude rahvusvaheliste tehingute tegemisel, suurendab see dollari nõudlust. Kui sellele on rohkem müüjaid kui ostjaid, siis selle väärtus langeb. (Ibid.)

2.3. Informatsiooni kogumise ja analüüsimeetodid

Autor kogub Big Maci hamburgerite hindu eri riikides ja võrdleb neid omavahel tabelis ning kajastab hamburgeri hindu ja ala- või ülehinnatud valuutasid graafiliselt. Ühtlasi saab välja tuua riikide omapärasid, mis võivad tulemust ühel või teisel viisil mõjutada. Siiski usub autor, et korrates sarnaseid varasemaid võrdlusi, tulevad tulemused usaldusväärsed. Samuti on huvitav võrrelda Eestis eriaegadel olnud Big Mac hamhindu ning kajastada üleüldist hinnatõusu läbi aja ja seostada suuremaid hinnamuutuseid nii Eestis kui ka maailmas toimuvaga.

Lisaks Big Mac hamburgeri hindade võrdlusele toob autor välja statistilised näitajad eestlaste ostujõu, inflatsiooni, ja maksude kohta ning hindab euro mõju nendele näitajatele. Seda teeb autor erinevaid andmeid võrreldes ja analüüsides ning otsides selle kõrvalt muid võimalikke tegureid, mis antud näitajaid ühel või teisel moel mõjutada võivad.

Andmeid kogutakse erinevatest allikatest aastast 2004 kuni 2017. Selles ajavahemikus on Eestis kasutusel olnud nii Eesti kroon kui ka euro. Aastate 2004 kuni 2010 andmed on kogutud kroonides, mis on teisendatud eurodesse, et nende aastate andmed oleks võrreldavad 2011-2017. aasta andmetega.

Tabeli 1 jaoks leitakse 2004-2010. aasta andmed andmete jagamise lehelt Find The Data, mis kogub ja esitab erinevaid andmeid üle maailma. Sellel lehel on välja toodud aastate lõikes Big Mac hamburgeri hind USAs kui ka Eestis ning aasta keskmine vahetuskursi määr. Nende põhjal saab välja arvutada eeldatava vahetuskursi ehk ostujõu pariteedi (PPP) ning selle, mitu protsenti on nendel aastatel Eesti kroon olnud alahinnatud.

2011-2017. aastate kohta ei ole sarnast allikat olemas, kus oleks kõik info ühes kohas olemas, ning seega tuleb andmeid koguda erinevatelt interneti lehekülgedelt. Quandl on professionaalne andmete kogumise ja töötlemisega tegelev ettevõtte, kelle klientide hulka kuuluvad maailma esi riskifondid, varahaldajad ja investeerimispannad. Nad peavad andmeid tänapäeva üheks olulisemaks materjaliks üldse, et midagi oma alal teha ning üritavad luua pidevalt uusi viise, kuidas erinevate informatsioonidega luua veelgi arusaadavamaid kogumeid.

Kuna Quandl on esitanud nii Eesti kui ka USA hamburgeri hindade kui ka vahetuskursi kohta andmeid poole aasta lõikes, siis autor esitab enda loodud tabelis andmeid keskmiste väärtustega aasta kohta. Ehk näiteks aasta 2014 kohta on esitatud 31. jaanuaril üks hamburgeri hind ja üks vahetuskurss ning 31. juulil on esitatud teine hamburgeri hind ja teine vahetuskurss, siis autor esitab enda tabelis nende kahe erineva aja andmete keskmise kui aasta keskmise hamburgeri hinna ja aasta keskmise vahetuskursi määra.

Tabeli 2 jaoks leitakse kõigepealt Statistikaameti leheküljelt krooniaegsed keskmised palgad ning arvutatakse need tabelis ümber eurodeks fikseeritud kursiga 15,6466. Seejärel lisatakse tabelisse ka 2011-2017 aastate keskmised palgad eurodes ning leitakse keskmine tunnipalk arvestusega, et keskmine töötundide arv kuus on 163. Tabeli viimases lahtris esitatakse andmed selle kohta, mitu Big Mac hamburgerit teenis Eesti keskmist palka teeniv inimene erinevatel aastatel ühe tunniga. Selleks jagatakse tunnipalk hamburgeri hinnaga.

Eesti ja USA hamburgeri hindade kõikumise hindamiseks tehakse kõikide aastate Big Mac hamburgeri hindade põhjal joonis 2, kus kujutatakse graafiliselt hindu läbi aastate USA dollarites. Lisaks sellele toob autor välja ka ühelt statistika lehelt viimase aja Big Mac hamburgerite hinnad erinevates riikides joonisel 3. Joonis annab kiire ja selgesti eristava

ülevaate, kui suured erinevused on ühel hamburgeri hinnal maailma erinevates kohtades. Autor on valinud võrdluseks Eesti suhtes kõige olulisemad riigid ning muidugi ka kõige soodsamat ja kõige kallimat hamburgerit müüvad riigid. See joonis annab kiire ja silmale selge ülevaate, mitmekordne erinevus on ühel kaubal erinevates riikides samaaegselt. Ühtlasi võib seostada joonisel riikide järjekorda ka nende jõukusega ehk on lihtsam näha Eesti positsiooni teiste riikide suhtes.

3. EESTLASTE OSTUJÕU MUUTUSTE LEIDMINE BIG MAC INDEKSI PÕHJAL

Antud peatükis lahendab autor uurimisprobleemi tuginedes esitatud teoreetilistele seisukohtadele ja kirjeldatud meetodeid rakendades. Bakalaureusetöö autor valis uurimisprobleemi lahendamiseks Big Mac indeksi põhjal analüüsi, mille tööprotsess on esitatud esimeses alapeatükis. Teises alapeatükis analüüsitakse uurimistulemusi, tõlgendades tulemusi läbi autori seoste. Seejärel tehakse teooria ja tulemuste põhjal järeldused ning kolmandas alapeatükis toob autor välja võimalikud probleemi lahendusvariandid ning omapoolse parima valiku.

3.1. Big Mac meetodi kasutamine

3.1.1. Eesti krooni ja euro alahinnatus dollari suhtes

Tabelis 1 on esitatud allikatest leitud Eestis müüdava Big Mac hamburgeri hind, Dollari vahetuskurss ja USAs müüdava Big Mac hamburgeri hind. Andmeid on kogutud aastatest 2004 kuni 2017. Eesti Big Mac hamburgeri hind on USA dollaritesse arvatud Eesti Big Mac hamburgeri hinna ja USA dollari vahetuskursi põhjal. Eeldatav vahetuskurss ehk ostujõu pariteet (PPP) on arvatud Eesti Big Mac hamburgeri hinna ja USA Big Mac hamburgeri hinna jagatisena. Viimases tulbas on esitatud Big Mac indeks ehk protsent, kui palju on Eesti kroon ja euro olnud läbi aastate alahinnatud USA dollari suhtes. Protsendi saamiseks on eeldatavast vahetuskursist lahutatud USA dollari vahetuskurss ning tulemus on jagatud USA dollari vahetuskursiga. Nagu näha siis tulemused on alati miinusega ehk siis kroon ja euro on Eestis alati olnud USA dollari suhtes alahinnatud ehk dollar on alati olnud tugevam valuuta.

Tabel 1. Aastatel 2004-2017 on Eesti kroon ja euro USA dollari suhtes odavam kui peaks

	Aasta	Eesti burgeri	Dollari	Eesti	USA burgeri	Eeldatav	EEK/EUR
		hind, EEK/EUR	vahetuskurss	burgeri Hind, \$	hind, \$	vahetuskurss	alahinnatud %
Kroonides EEK	2004	31,51	13,880	2,27	2,90	10,87	-21,7
	2005	32,51	14,075	2,31	3,06	10,62	-24,5
	2006	29,50	12,300	2,40	3,10	9,52	-22,6
	2007	30,00	12,000	2,50	3,22	9,32	-22,4
	2008	32,00	9,870	3,24	3,57	8,96	-9,2
	2009	32,00	11,200	2,86	3,57	8,96	-20,0
	2010	32,00	12,200	2,62	3,73	8,58	-29,7
Eurodes €	2011	2,2	0,698	3,15	4,07	0,54	-22,5
	2012	2,04	0,807	2,53	4,26	0,48	-40,6
	2013	2,73	0,757	3,60	4,46	0,61	-19,2
	2014	2,85	0,740	3,85	4,71	0,61	-18,2
	2015	2,93	0,888	3,30	4,79	0,61	-31,1
	2016	3,05	0,919	3,32	4,99	0,61	-33,4
	2017	3,1	0,955	3,25	5,06	0,61	-35,9

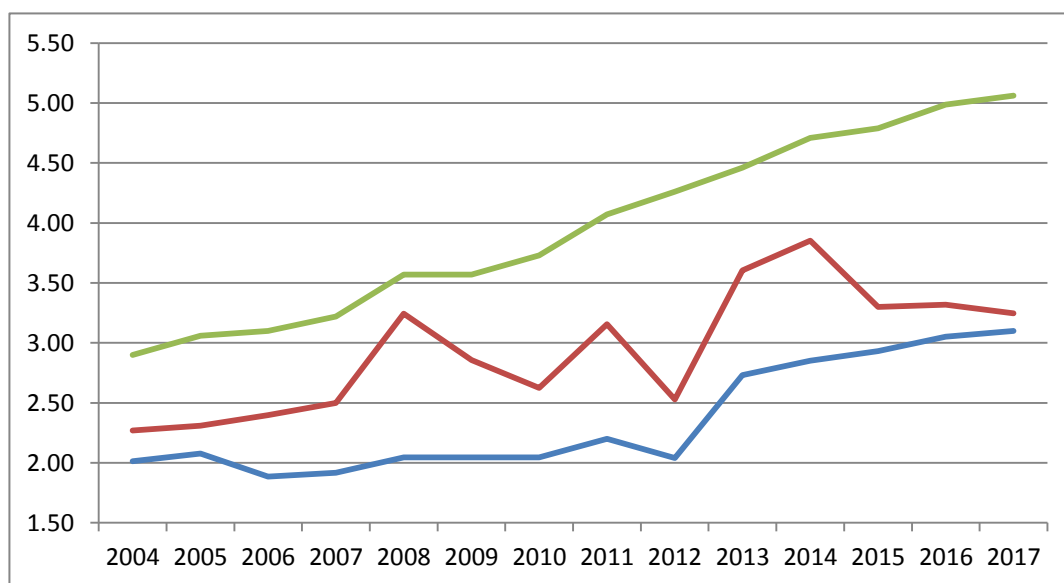
Allikas: (Autori arvutused; Estonia Kroon...2010; The Economist Estonia...2017; The Economist USA...2017)

Big Mac hamburgerite põhjal on näha, et USA dollari vahetuskurss on nii krooni ajal kui ka euro ajal olnud Eestis palju kõrgem, kui võiks olla. Dollari vahetuskurss on kõikunud üles ja alla. Alates 2005. aastast on dollari väärtus euro suhtes üsna järsult langenud kuni aastani 2008. Pärast seda tõuseb vahetuskurss kuni aastani 2012 ning sealt edasi langeb jälle kaks aastat kuni 2015. aastast tänaseni on kurss kiiresti tõusma hakanud. Eeldatav vahetuskurss on olnud pea kogu aeg languses, kuni 2013. aastast on see jäänud enamvähem ühele tasemele. Enim on Eesti kroon olnud USA dollari suhtes alahinnatud 2010. aastal, mil Eesti valmistus eurot vastu võtma. Kõige madalam krooniaegne Big Mac indeks on olnud majanduskriisi ajal ehk aastal 2008. Euro ajal on Eestis kõrgeim Big Mac indeks olnud aastal 2012 ning madalaim aastal 2014. 2017. aasta indeks on taas üks kõrgemaid.

3.1.2. Big Mac hamburgeri hinna areng USAs ja Eestis

USA ja Eesti burgerite hindade võrdlus on välja toodud USA dollarites joonisel 2, kus sinine ja punane sirge tähistavad Eesti Big Mac hamburgeri hinna argenut ning roheline sirge

tähistab USA Big Mac hamburgeri hinna arengut. Roheline ja punane sirge tähistavad Big Mac hamburgeri hindu USA dollarites ning sinine sirge tähistab Eesti Big Mac hamburgeri hindu eurodes. USA Big Mac hamburgeri hind on tõustnud stabiilselt alati kõrgemale, kuid Eesti Big Mac hamburgeri hind dollarite järgi on kõikunud üles ja alla. On näha, et Eestis müüakse soodsamat hamburgerit, kui USAs. Aastast 2007 kuni 2008 tõuseb USA Big Maci hind tavapärasest järsemalt, ning säilitab stabiilsuse kaheks aastaks. Pärast seda tõuseb hamburgeri hind taas stabiilselt.

Joonis 2. Big Mac burgerite hinnad aastatel 2004-2017 USAs ja Eestis. Punane sirge tähistab Eesti Big Mac hinda, roheline sirge tähistab USA Big Mac hinda (USA dollarites), sinine sirge tähistab Eesti Big Mac hinda (eurodes)

Allikas: (The Economist Estonia...2017)

Kuigi eurodes tundub Eesti Big Mac burgeri hinnaareng väiksemate kõikumistega, siis dollaritesse arvatult ning USAs müüdavate hindadega võrreldes on näha, et hind on kõikunud läbi aegade päris tugevalt. Esimene suur kõikumine esineb aastal 2008, mil hind tõuseb kõvasti üles ning pärast seda langeb kuni aastani 2010. Siniselt sirgelt on näha, et sellel ajal Eesti rahas oli hind stabiilne. Euro kasutuselevõtmine tõstab hindu veidi, kuid juba 2012 aastal tabab Big Mac hamburgerit Eestis järsk hinnalangus ning sellele järgneb taas hinnatõus. Eelnevad hinnamuutused on nii punasel kui ka sinisel sirgel sarnased. Aastast 2014 hakkab Eesti burgeri hind dollarite järgi taas järsult langema, kuid eurode järgi tõuseb hind stabiilselt

alates 2013. aastast. Huvitav tähelepanek on, et 2007-2009 aastate hinnamuutused punasel sirgel ühtivad rohelise sirge muutustega ning 2010-2013 aastate hinnamuutused punasel sirgel ühtivad sinise sirge muutustega.

3.1.3. Palgaareng ja Big Maci ostujõu muutused

Tabelis 2 on esitatud Eesti keskmine palk, mis on aastatel 2004-2010 teisendatud eurodesse. Selle põhjal on arvatud tunnipalk, arvestades, et keskmiselt töötatakse ühes kuus 163 tundi. Tunnipalga ja tabelis 1 esitatud Big Mac hamburgeri hinna jagatisel saab arvu, mitu Big Mac burgerit saab eestlane keskmise palga eest sel aastal osta. Viimane veerg näitab Big Maci ostujõu muutust võrreldes eelnenud aastaga protsentides.

Tabel 2. Tunniga teenitud Big Mac hamburger keskmise palga järgi

	Aasta	Keskmine	Keskmine	Tunnipalk	Big Mac tk tunnis	Muutus %
		palk EEK	palk EUR			
Kroonides EEK	2004	7222	462	44,31	1,41	0,0
	2005	8048	514	49,37	1,52	8,0
	2006	9350	598	57,36	1,94	28,0
	2007	11017	704	67,59	2,25	15,9
	2008	12818	819	78,64	2,46	9,1
	2009	12223	781	74,99	2,34	-4,6
	2010	12335	788	75,67	2,36	0,9
Eurodes EUR	2011		830	5,09	2,31	-2,1
	2012		879	5,39	2,64	14,2
	2013		948	5,82	2,13	-19,4
	2014		1001	6,14	2,15	1,1
	2015		1065	6,53	2,23	3,5
	2016		1146	7,03	2,31	3,4
	2017		1155	7,09	2,29	-0,8

Allikas: (Autori arvutused; Keskmine...2017)

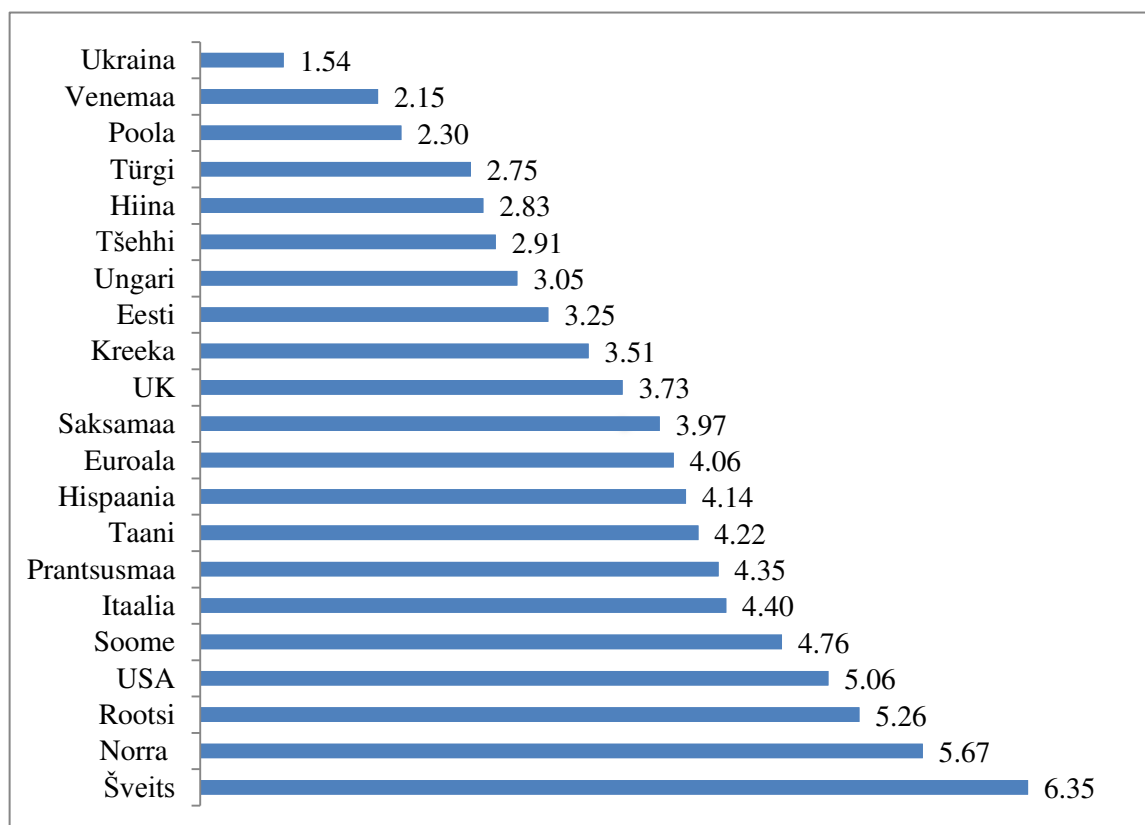
Tabel näitab, et keskmine palk langes Eestis vaid majanduskriisi järgsel aastal ehk aastal 2009. Enne kui ka pärast seda on palgad iga aasta tõusnud. Big Maci ostujõud eestlaste seas on aga kõikunud päris palju. Kõige rohkem tõusis ostujõud aastal 2006, mil eestlased said Big Mac hamburgerit 28% rohkem osta ühe tunni palgaga, kui eelneval aastal. Kõige

tähelepanuväärsem langus on aastal 2013, mil keskmise tunnipalga eest sai osta 19,4% vähem hamburgereid, kui eelmisel aastal.

Eelneva peatüki jooniselt 2 on näidatud, et dollarites tõusis Eesti Big Maci hind aastal 2008 väga järsku, kuid Eesti rahas on hind stabiilne. Tabel 2 näitab aga palgatõusu aastal 2008 ligi 11 krooni tunnis ning ka Big Mac hamburgerit said eestlased 9,1% rohkem osta kui eelneval aastal. Joonisel 2 on veel erinev aasta 2014-2015 hamburgeri hinna langus Eestis dollarites. Eurodes sarnast momenti ei ole jooniselt näha ning hind hoopis tõuseb. Samuti näitab tabel 2, et palk tõuseb ning burgereid saab 3,5% rohkem tunnipalga eest osta, kui 2014. aastal.

3.1.4. Big Mac hamburgeri hind erinevates riikides

Joonisel 3 on kujutatud riikide Big Mac hamburgeri hinnad dollarites aastal 2017. Antud joonis annab lihtsa ülevaate, kui suur erinevus on ühe toote hinnal erinevates riikides.

Joonis 3. Big maci hind erinevates riikides 2017. aastal (USA dollarites)

Allikas: (Big Mac...2017)

Joonis 3 on koostatud lisa 1 andmete põhjal. Riigid on järjestatud hamburgeri hinna kasvades ning ühtlasi saab koheselt aru, et samas järjestuses oleksid need riigid ka siis, kui võrdlemisel oleks riigi jõukuse tase. Kõige kallim Big Mac hamburger on müügil Šveitsis ning enam kui neli korda soodsama Big Mac hamburgeri saab osta Ukrainast, kus müüakse aasta 2017 andmete põhjal kõige odavamalt Big Maci maailmas.

Eestis on võrreldes Šveitsiga poole soodsam hamburger ning euroala keskmine Big Mac hamburgeri hind on 4,06 dollarit, mis on umbes 80 senti kallim, kui Eestis ning 2 dollarit ja 30 senti odavam, kui Šveitsis. Ka USAs on üks kallimaid Big Mac hamburgereid.

Joonise alguses olevad riigid on nimetatud kui idariigid, mis on tuntud kui madalama elatustasemega riigid. Nende hulgas on ka Hiina, kelle hinnad on üleüldiselt maailma suhtes suhteliselt soodsamad kui mujal. Joonise lõpus on väga jõukas riik Šveits ning tema kõrval kohe ka Kaks jõukat riiki põhjast Rootsi ja Norra. Selle joonise põhjal võib öelda, et mida rikkam riik, seda kallimalt müüakse Big Mac hamburgerit.

3.2. Uurimistulemuste analüüs, tulemused

Tarbijahinnaindeksi järgi on muutused 2015. ja 2010. aasta detsembri võrdluses kaubagrupiti üsna erinevad. Näiteks kütus on läinud 16,6 protsenti odavamaks ja suhkur on odavnenud 22,6 protsenti. Samas on leivatooted kallinenud 5,8 protsenti ning liha ja lihatooted 13,5 protsenti. Piima hind on jäänud peaaegu samaks. (Vinni, Tulk 2016) Kui aga võrrelda Big Mac hamburgerite hindu, mis on esitatud tabelis 1, siis nende viie aasta jooksul muutus hamburger konkreetselt summa järgi ligi 30,2 protsenti kallimaks. Arvestades ka USA dollari vahetuskurssi, siis dollarites on antud muutus tunduvalt väiksem, ehk kõigest 20,61 protsenti kallim. USA Big Mac hamburgeri hind aga on selle aja jooksu tõusnud 22,13 protsenti. See aga näitab, kui suur erinevus on inimestele nähtaval ja tegelikul hinnamuutusel. Tihtipeale mõistetaksegi hinnamuutust vaid summade erinevuse näol, mitte aga ei võeta arvesse teisi mõjutavaid tegureid. Kui aga vaadata keskmist palga tõusu, siis see on antud vahemikul 26,01 protsenti. Kuigi vaadates burgerite koguseid, mida inimesed endale nendel aastatel ühe tunni palga eest lubada on saanud, siis 2015. aastal sai neid 5,83 protsenti vähem osta, kui 2010. aastal. Samas saab seose luua ka eelnevalt mainitud leiva ja liha hinnatõusu ja hamburgeri hinnatõusu vahel, sest leiva hinnatõus tähendab ilmselgelt ka saia hinnatõusu.

Seega kahe hamburgeri põhikomponendi hind, on ajajooksul tõusnud just nii nagu ka Big Mac hamburgeri hind.

Näiteks toidukaupade, jookide ja tubakatoodete hulгимүүгига tegeleva kauplus-lao Ensert juhataja Märt Käeseli kinnitusel on hinnad tõusnud. Põhjuseks ei ole tema sõnul aga euro, vaid hoopis näiteks aktsiisid, mida valitsus agaralt tõstab. See käib alkoholi ja tubaka kohta. Käesel lisab, et kaubandust üldisemalt ei mõjuta aga mitte niipalju see, mis nimega on raha, vaid tööhõive ja see, milline on suvine turismihooaega. (Vinni, Tulk 2016) Ka hamburgerite koha pealt ei saa kindlalt väita, et euro tulek on põhjustanud hamburgeri hinna tõusu, sest muutused on olnud üles ja alla nagu jooniselt 2 võib näha. Üleüldine Eesti Big Mac hamburgeri hinnatõus on aga USA burgeri hinnatõusuga üpris sarnast joont hoidnud, mis tähendab, et tegemist on pigem loomuliku hinnatõusuga.

Küll aga tekitab küsimusi joonisel 1 nähtud suured hinnamuutused dollarites Eesti Big Mac hamburgeri suhtes. Joonis 2 näitab, et Eestis müüdav Big Mac tegi 2008. aastal silmapaistva hinnahüppe. Eesti rahas kujutatud sirgel antud muutust ei ole. Samuti on näha tabelis 1 2008. aastal silmapaistev kõige väiksem krooni alahinnatus dollari suhtes. Autor seostab neid näitajaid USA dollari vahetuskursi nõrgenemisega, mis tähendab, et kuna 2008. aasta majanduskriis sai alguse USAst, siis USA dollar muutus maailmas vähem usaldusväärseks, ning tema väärtus langes. Muidu on USA dollari näol tegemist väga mõjuvõimsa ja usaldusväärse valuutaga, ning just selle pärast on olnud Eesti kroon ja euro alati USA dollari suhtes alahinnatud, et tegu on dollarist nõrgema valuutaga. Kuna aga 2008. aasta majanduskriisi järel oli USA dollari suhtes maailmas väiksem nõudlus ning selle hind langes, siis tekkiski joonisele 2 dollarites kujutatud Eesti Big Mac hamburgeri hinna suhtes tõus, mida tegelikult kroonides ei eksisteerinud. Antud hinnamuutus punasel sirgel ongi otseselt mõjutatud USA dollari vahetuskursist, mille tõttu ei ole sinisel sirgel muutust näha.

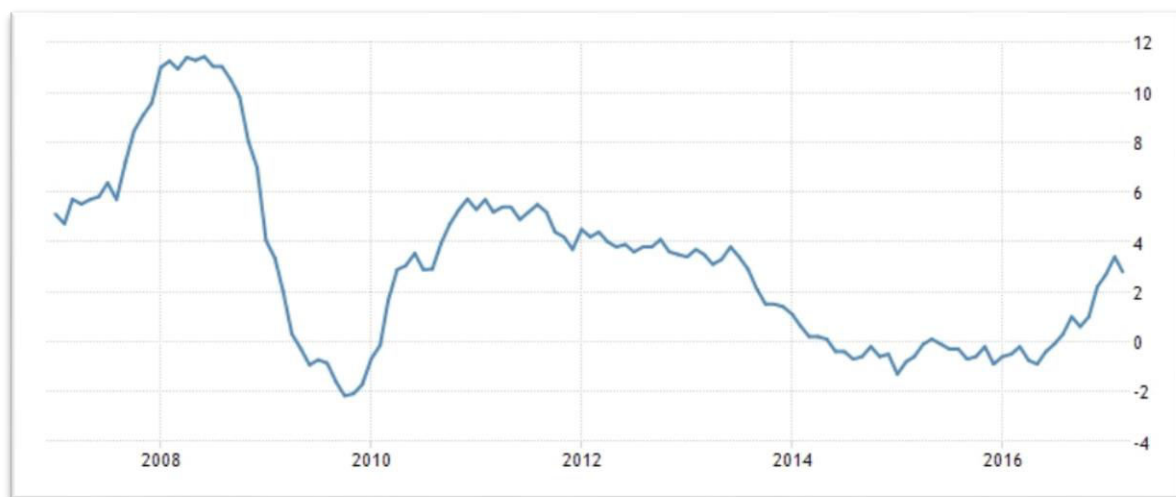
Teine kõige tähelepanuväärsem aasta on 2012, kui euro oli USA dollari suhtes lausa 40 protsenti alahinnatud ning Eestis müüdava Big Mac hamburgeri hind tõusis järsult. Autor seostab seda muutust euro nõrgenemisega, mis oli põhjustatud Kreeka kriisist. Euro muutus maailmaturul veelgi vähem usaldusväärsemaks ning dollari vahetuskurss tõusis. Jällegi on joonisel 2 selgelt näha, et seekord on punase sirge muutus sellel ajal sarnane sinise sirge muutusega ning rohelisel sirgel ei ole antud muutust näha. Sellest järeldab autor, et see kord ei ole Eesti Big Mac hamburgeri hind dollarites kõikunud USA dollari tõttu vaid euro tõttu, sest

sinisel eurodes kujutatud sirgel on samasugune muutus näha. Ühesõnaga on joonise 2 põhjal võimalik hinnata, kas hinnamuutus on tingitud USA või Euroopa käitumisest.

Tabeli 1 põhjal võib veel öelda, et viimaste aastate järgi paistab, et euro muutub USA dollari suhtes aina nõrgemaks ning täna on euro kõige lähemal oma alahinnatusega Kreeka kriisi aegsele ajale. Tabeli 2 põhjal saab veel öelda, et palgad küll on pidevas kasvumises, kuid siiski on palkade kasv hindade kasvuga võrreldes palju aeglasem, sest tänaseks saab eestlane osta vähem hamburgerit kui enne euro kasutuselevõtmist.

3.2.1. Inflatsioonitasemega seotud muutused pärast Euroga liitumist

Joonisel 4 on kujutatud Eesti inflatsiooni määra erinevatel aastatel. Näeme, et inflatsioon on olnud peale euroga liitumist suhteliselt stabiilne. 2017. aasta märtsi inflatsiooni määr Eestis oli 2,8%, euroalal 1,9%, Venemaal 4,3% ning USAs 2,4%. Šveitsi inflatsioon oli sellel ajal 0,6, mis tähendab, et kui täna tahaks Eesti euroga liituda, siis ei tohiks inflatsioon olla üle 2,1 protsendi punkti võrra. Siiski võib Eesti tulemuse hinnata heaks, kuigi euro tulekul ennustati, et inflatsiooniga tuleb Eestil probleeme.

Joonis 4. Eesti inflatsiooni määr aastatel 2008 kuni 2016 protsentides

Allikas: (Estonia...2017)

Statistikaameti andmed viitavad sellele, et suurendatud on eelkõige vaba aja teenustega seotud kulutusi ning jaekaubandusettevõtete müügitulu mahu aastane kasv on veidi aeglustunud. Palkade kasv ja suurenenud kindlustunne on parandanud ka kodumajapidamiste

võimalusi ja valmisolekut tarbimise, eelkõige auto ostmise jaoks laenu võtta. Teiselt poolt on kasvanud sissetulekud võimaldanud paljudel kodumajapidamistel suurendada lisaks tarbimisele ka sääste. Nii kodumajapidamiste tarbimislaiendus kui ka hoiused on 2016. aasta vältel kasvanud suhteliselt ühtlases tempos. (Rahapoliitika...2016)

3.3. Järeldused ja probleemi lahendusvariandid

3.3.1. Uurimistulemuste järeldused

Nii mõneski kohas võib tänapäevalgi veel leida hindu ka kroonides. Kohustuslik kroonihinna märkimine lõppes 2011. aasta juunis. Kroonihinna näitamine ei ole keelatud, kuid see ei tohi tekitada väärarusaama ning eurohind peab olema selgelt esimesena märgatav. Paljudes maapiirkonna kauplustes võibki hinda näha lisaks eurole ka kroonides. Samas ei paista, et hindade esitamine ka kroonides kedagi häirida võiks, sest veel tänagi leidub inimesi, kes teisendavad eurosid Eesti kroonideks. Kuna peamiselt on seda harjunud tegema just vanemad inimesed, siis võib kroonide kuvamine lausa kasuks tulla. Paraku kuna on selge, et hinnad on krooniajaga võrreldes muutunud, siis võib eurode kõrval rohkem kui viieteistkordne kroonides hind lausa stressi tekitada. Siiski ei tasu hinnamuutustes süüdistada vaid eurot, sest tegelikkuses on keeruline oletada, millised oleksid hinnad täna, kui kasutusel oleks Eesti kroon. Tihti jääbki mõtte hinnamuutusest vaid toote summa juurde ning ei arvestata muid eluolude muutuseid, mis tasakaalustavad üleüldised suhted kõikide detailide vahel.

Kaheks kõige suurema mõjuga sündmuseks peab autor majanduskriisi aastal 2008, mis langetas kõvasti USA dollari hinda ja tekitas suuri kahjusid ka Eestile ning teine oluline sündmus oli Kreeka kriis aastal 2012, mis nõrgestas eurot ning pani valuuta tuleviku lausa küsimärgi alla.

Big Mac hamburger on hea toode, mille põhjal erinevaid võrdluseid teha, kuna tegemist on rahvusvaheliselt standardse ning väga levinud tootega, mis aga valmistatakse igas riigis koha peal kohalikest toorainetest. Kuna hamburgeri hind sõltub tooraine hinnast, töötaja ja rendikulust, toote nõudlusest kui ka üleüldisest riigi jõukuse tasemest ja ostujõust, siis hõlmab see piisavalt palju erinevaid valdkondi, et selle põhjal eelnevaid arvutusi teha.

Kuigi autori hinnangul tulid erinevate andmete põhjal saadud tulemused üsna täpsed, ning Big Mac hamburgeri põhjal arvatavat eeldatavat vahetuskurssi ja euro alahinnatuse protsenti võib võtta usaldusväärseks, siis tegemist on siiski erinevatest allikatest kogutud informatsiooniga. Näiteks hamburgerite hinnad on võetud aasta keskmistena üle terve riigi. Siiski ei saa olla kindel, kas arvestatud on kõikide restoranide hindu ning kui palju on keskmist Big Mac hamburgeri hinda riigis mõjutanud sooduskampaaniad või muud soodustused ja reklaam. Ka tooraine hinnad võivad ühel või teisel korral kõvasti erineda. Samamoodi on vahetuskurss võetud ühe allika põhjal aasta keskmise, kuid erinevates allikates kõigub ka see ühele või teisele poole. Vaatamata kõigele sellele usub autor, et saadud tulemused annavad siiski üsna selge pildi toimuvast ning üleüldised suhted on paigas.

Autori hinnangul on euro ilmselgelt Eesti elu mõjutanud, kuid seda pigem positiivselt. Euro on loonud riigile suuremad võimalused teha rahvusvahelist koostööd. Kuigi on võimatu hinnata, milline oleks elu Eestis siis, kui ligi kuus aastat tagasi oleks käibele jäänud euro, siis autor kahtlustab, et olukord oleks kehvem kui täna. Hinnatõus on paratamatu, ning tundub, et Eesti liigub nii USA kui ka Euroopa Liiduga ühel lainel. Euroga liitumine aga paneb riiki oma raha asju rangema kontrolli all hoidma ning seeläbi on võimalik ka positiivsem majanduskasv ja üldine eluolu areng.

3.3.2. Probleemi lahendus

Kuna Eesti hinnad ja palgad sõltuvad kõvasti ka teistest Euroopa Liidu riikidest, siis ei jää riigil muud üle, kui olemasolevate vahenditega olukorda parandada. Näiteks tuleb riigil töötust vähendada, palkasid tõsta ning hindade tõusu kontrolli all hoida. Samuti tuleb tegeleda ka välisinvesteeringute Eestisse meelitamisega ning osaleda rahvusvahelistel sündmustel, et palju maailmas silma paista. Nii näiteks üritatakse hetkel Eestisse meelitada Tesla tehast.

Kuigi jõukamate riikide jaoks ei näe autor euro kasutuselevõttu enam kuigi kasuliku otsusena, siis kindlasti ei olnud see Eesti jaoks halb otsus, sest vaatamata sellele, et palgad kasvavad aeglaselt ja hinnad tõusevad kiiresti, saab Eesti Euroopa Liidult tugevat toetust nii julgeoleku näol kui ka rahaliselt. See on Eesti jaoks oluline aeg, mil kõvasti areneda ning võtta pakutavad võimalused vastu, sest ühel päeval kukub euro tõenäoliselt kokku, ning siis tuleb Eestil ise hakkama saada. Selleks hetkeks tuleb aga luua tugevad ja usaldusväärsed suhted teiste riikidega ning ise oma julgeolekut kui ka konkurentsivõimet olemasolevate vahenditega tugevdada.

Praegusel ajal on oluline hindade tõusu pidurdada ning palgatõusu kiirendada. Vaid nii tõuseb eestlaste ostujõud ning üleüldine majandus tugevneb. Kuigi riik sõltub nii Euroopa Liidus toimuvast kui ka USAs toimuvast, siis on oluline, et mõni teine suurriik ei hakkaks Eestit mõjutama. Seega tuleb riigil tugeva julgeoleku nimel pingutada ning üritada Euroopa riikidega sammu pidada. Kõige olulisemaks sammuks probleemi lahendamisel ongi just palkade tõus, ning selleks tuleb välisinvesteeringuid riiki meelitada.

Kuigi autori silmis on euro valuuta kasutamine Eesti jaoks vältimatu ning hetkel ainuõige, siis siiski ei tundu see olevat püsiv valuuta. Euro hetkeline juhtimissüsteem ei ole jätkusuutlik, sest vaesed riigid kasutavad olukorda ära ning rikkad riigid kannatavad. Varem või hiljem tekib uus probleem mõne ülelaenanud riigiga ning rikkad riigid keelduvad abi osutamast. Sellele võivad järgneda tülid ja uued probleemid, mis viivad riike eurost loobuma ning see tähendab ka kogu valuuta hävimist. Ainuõige oleks luua ühtlane ja võrdne süsteem, kus põhjariigid aitavad lõunariikidel areneda ülejäänud Euroopa Liiduga samale tasemele, kuid selleks tuleb juhtimissüsteemi hakata ümber ehitama.

KOKKUVÕTE

Aastal 2004 võttis Eesti Euroopa Liitu astumisega vastu ka kohustuse võtta teatud perioodi jooksul kasutusele euro valuuta. Esmapilgul hirmuäratavana mõjunud euroga on eestlased tänaseks harjunud. Kõige suuremaks hirmuks seoses uue valuutaga peeti hindade tõusu ning paratamatult on see ka juhtunud. Tänaseks on Eesti hinnad peaaegu Euroopa keskmisele tasemele jõudnud, kuid vaatamata pidevale palgatõusule, ei ole see olnud sama kiire, kui hinnatõus.

Näiteks nagu eelnevalt arvatud, siis 2010. aastal, enne euro tulekut, sai keskmise tunnipalgaga eestlane osta 2,36 Big Mac hamburgerit. Aasta hiljem juba kogus väheneb. 2012. aastal toimus kiire palgatõus, mis tõstis ostujõu hetkeks üles, kuid järgnevatel aastatel on Big Mac hamburgeri hind võrreldes palga tõusuga kiiremini tõusnud, mille tõttu on keskmise palgaga eestlane saanud ainult aastal 2012 endale rohkem Big Mac hamburgerit lubada, kui eurole eelneval ajal. See tähendab, et ostujõud on nõrgenenud.

Kuigi hinnad on tõusnud kiiremini kui palgad, on siiski elukvaliteet paranenud. Riik hoiab oma rahaasju range kontrolli all ning paljud arengut vajavad valdkonnad on Euroopa Liidu poolt rahaliselt toetatud. Nii saab Eesti Euroopa Liidult näieks töötuse vähendamiseks vajalikke vahendeid, et koostada töötajate arendamiseks erinevaid programme ja läbi viia vajalikke õppeid. Nii inimeste, ettevõtete kui ka riigi arenguvõimalused ja on tänu uuele valuutale laiemad.

Rahvusvaheliselt tuntud ja usaldusväärse valuuta omamine muudab riigi atraktiivsemaks ka uutele investeringutele. Uued investeringud loovad eestlastele töökohti, riigile makse ning tõstab üleüldist majandust ja ning kiirendab elu arengut. Rahavahetuskulude kadumine muudab rahvusvahelised tehingud lihtsamaks ning ka reisimise mugavamaks ja odavamaks. Hinnad on kergemini mõistetavad ja võrreldavad.

Eesti vajab Euroopa Liidu tuge, sest vastasel juhul satuks riik välisvõimude võimu alla. Üksinda ei suuda noor ja väike riik hakkama saada. Seda enam, et maailmas toimuvad suured muutused, mis mõjutab kõiki. Väikse ja mitte kuigi jõuka riigina on ülejäänud Euroopaga keeruline sammu pidada, kuid seda on vaja, et tugevdada oma konkurentsivõimet.

Kuigi euro on maailma üks olulisematest valuutadest, siis on ilmselge, et USA dollari mõjuvõimu ei saavuta see valuuta eales, sest pea kõik Euroopa Liidu liikmesriigid on euro juba kasutusele võtnud, ning juba hakkavad esile tulema esimesed euro nõrkused. Kreeka kriis mõjus ehmatavalt tervele Euroopale. Euro nõrgenes rekordtasemele ning valuuta tulevik muutus küsitavaks. Euroala juhtimine tulid tugeva kriitilise tähelepanu alla.

Vaatamata sellele, et pea kõik Euroopa Liidu liikmesriigid on tänaseks euro kasutusele võtnud, arvab autor, et euro ei pruugi olla igavesti püsiv valuuta praegusel kujul. Olenemata sellest on Eesti saadud eurohüved olnud märimisväärased ning Eestil tuleb seda ära kasutada ja end selle najal igal võimalusel tugevamaks ehitada. Autor kinnitab hüpoteesi, et tõepoolest on pärast euro tulekut elu Eestis kallinenud kuna palgatõus ei ole pidanud sammu hindadega. Autor leiab, et euro kasutuselevõtmine oli õige tegu kuna head tegurid kaaluvad kõvasti üles halvad tegurid.

VIIDATUD ALLIKAD

- Bertelsmann Striftung: Greece's withdrawal from the Eurozone could cause global economic crisis. 4-traders. (2012). <http://www.4-traders.com/news/Bertelsmann-Stiftung-Greece-s-Withdrawal-from-the-Eurozone-Could-Cause-Global-Economic-Crisis--15389765/> (20.05.2017)
- Big Mac index – global prices for a Big Mac 2017. Statista. (2017) <https://www.statista.com/statistics/274326/big-mac-index-global-prices-for-a-big-mac/> (25.03.2017)
- Big Mac index (transcript). Living Economics. (2010) <http://livingeconomics.org/article.asp?docId=374> (27.03.2017)
- Estonia Inflation Rate. Trading Economics. (2017) <http://www.tradingeconomics.com/estonia/inflation-cpi> (01.05.2017)
- Estonia Kroon. Find The Data. Graphiq. (2010). <https://big-mac-index.findthedata.com/l/95/Estonia-2010> (04.04.2017)
- Euroopa Liit ja ühisraha. Eesti Panga Muuseum. (2013) <http://muuseum.eestipank.ee/et/euroopa-liit-ja-uhisraha> (20.03.2017)
- Euro kasutuselevõtu aruanne. Eesti Pank. (2010) <http://www.eestipank.ee/publikatsioonid/arhiiv/euro-kasutuselevotu-aruanne> (16.03.2017)
- Kask, K. (2009). Eurole ülemineku põhimõtted. Eesti Pank. <http://www.eestipank.ee/press/artiklid-ja-intervjuud/eurole-ulemineku-pohimotted> (27.02.2017)
- Keskmine brutokuupalk ja brutotunnipalk põhitegevusalal (EMTAK 2008) järgi (Kvartalid). Statistikaamet. (2017) http://pub.stat.ee/pxweb.2001/dialog/varval.asp?ma=PA010&ti=KESKMINE+PALK+P%D5HITEGEVUSALA+%28EMTAK+2008%29+J%C4RGI+%28KVARTALID%29&path=../database/Majandus/12Palk_ja_toojeukulu/01Palk/04Luhiajastatistika/&search=KESKMINE+PALK&lang=2 (04.04.2017)
- Lanchester, J. (2016). The failure of the euro. The New Yorker. <http://www.newyorker.com/magazine/2016/10/24/the-failure-of-the-euro> (20.05.2017)

- Miks võttis Eesti kasutusele Euro? Euroveeb. (2011)
http://euro.eesti.ee/EU/Prod/Euroveeb/Avaleht/Vasakmenueue/Eurole_ueleminek_Eestis/12_211205_Euromoju.html (27.02.2017)
- Ponsot, J.-F. (2016). The “four I’s” of the international monetary system and the international role of the euro. Research in International Business and Finance.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.ribaf.2016.01.004> (28.03.2017)
- Purchasing Power Parity 101 – A Beginner’s Guide. The Big Mac Index. (2014)
<http://bigmacindex.org/purchasing-power-parity-101-beginners-guide.html>
 (11.04.2017)
- Rahapoliitika ja majandus 4/2016. Eesti Pank. (2016).
<http://www.eestipank.ee/publikatsioon/rahapoliitika-ja-majandus/2016/rahapoliitika-ja-majandus-42016> (28.03.2017)
- Rank, S. (2004). Big Mac annab mälumisainet. Äripäev.
<http://www.aripaev.ee/uudised/2004/01/21/big-mac-annab-malumisainet> (20.03.2017)
- Samost, A. (2014). Eesti ja Euroopa Liit- 10 aasta saldo. Diplomaatia.
<https://www.diplomaatia.ee/artikkel/eesti-ja-euroopa-liit-10-aasta-saldo/> (27.02.2017)
- The Big Mac index. The Economist. (2017).
<http://www.economist.com/content/big-mac-index?fsrc=scn/tw/te/bl/ed/bigmacindex>
 (16.03.2017)
- The Economist – Big Mac Index – Estonia. Quandl. (2017)
https://www.quandl.com/data/ECONOMIST/BIGMAC_EST-Big-Mac-Index-Estonia
 (04.04.2017)
- The Economist – Big Mac Index – USA. Quandl. (2017)
https://www.quandl.com/data/ECONOMIST/BIGMAC_USA-Big-Mac-Index-United-States (04.04.2017)
- Vinni, R. Tulk, M. (2016). 5 aastat euro tulekust: hinnatõus ei sõltu raha nimetusest. Saarte Hääl.
<http://www.saartehaal.ee/2016/01/22/5-aastat-euro-tulekust-hinnatous-ei-soltu-rahanimetusest/> (20.03.2017)
- Worstell, T. (2016). Using Apple’s iPhone Against mcdonald’s Big Mac Price Variance To Measure Living Standards Globally. Forbes.
<https://www.forbes.com/sites/timworstell/2016/05/29/using-apples-iphone-against-mcdonalds-big-mac-price-variance-to-measure-living-standards-globally/#249731ce2417> (29.04.2017)

SUMMARY

THE IMPACT OF THE EURO FOR ESTONIA

Ken-Glaid Nool

In 2004, when inducted into the European Union, Estonia agreed to integrate the euro as their national currency. While seemingly scary at first, today Estonians have become accustomed to the euro currency. The biggest fear relating to the arrival of the euro was a higher cost of living which has become a reality. Today, price levels of consumer goods and services in Estonia have almost reached the European average. Despite accelerated wage growth in Estonia, wages have not climbed as fast as the cost of goods and services.

As calculated before, in the year 2010 before the arrival of the euro an Estonian making the average local wage could afford to buy 2.36 Big Mac hamburgers. A year later this indicator gets worse for working Estonians. While 2012 saw a wage hike which momentarily increased local purchasing power, all years proceeding have seen a constant downward trend in purchasing power as seen by analyzing the Big Mac Index.

Even though prices have increased faster relative to wages, overall life quality is still better. The government is more conservative in its fiscal policies, yet many areas needing increased spending have seen it through European Union initiatives. For example, Estonia receives support from the European Union to decrease unemployment through programs aimed at educating the workforce and making them more competitive in the local and European labor market. Local people and businesses have increased opportunities for growth due to the introduction of the Euro currency.

Having an internationally recognized and trusted currency makes Estonia more attractive to foreign investment. A growth in new investments stimulates the economy by creating new jobs, increasing tax revenues and increases overall economic growth in the country. Decreased currency exchange costs makes international transactions cheaper as well

as making traveling more convenient. Local prices are more transparent and easier to compare.

Another positive aspect of the European Union for Estonia is national security. Militarily, without the support of a strong foreign power, Estonia is undeniably vulnerable being a small country. Also, Estonia is not an independently wealthy country it would be increasingly difficult to keep up with the living standard and stay economically competitive with the rest of Europe had we not have joined the European Union.

Even though the euro is one of the most recognizable and important currencies in the world today, it will never rival the influence of the US dollar. As most of the members of the European Union have integrated the euro as their national currency, the weaknesses of the euro are coming to light. The Greek crisis was a shock to the whole of Europe with the euro dipping to record lows and the fate of the currency becoming a questionable topic. The leadership of the European Union came under strong scrutiny.

Despite the fact, that most of the European member countries have integrated the euro into their monetary systems, the author believes that the euro may not withstand the test of time in its present state. Nevertheless, the benefits gained by Estonia have been noteworthy and Estonia has to use the possibilities granted by European Union membership to strengthen its position on the world stage in all aspects. The author reaffirms the hypothesis, that truly the cost of living has increased in Estonia after the introduction of the Euro and wages have not grown at same pace, yet it was the correct decision because the positive aspects far outweigh the negative.

LISAD

Lisa 1. Big maci hind erinevates riikides USA dollarites 2017. aastal

Riik	Hind
Šveits	6,35
Norra	5,67
Rootsi	5,26
USA	5,06
Soome	4,76
Itaalia	4,40
Prantsusmaa	4,35
Taani	4,22
Hispaania	4,14
Euroala	4,06
Saksamaa	3,97
UK	3,73
Kreeka	3,51
Eesti	3,25
Ungari	3,05
Tšehhi	2,91
Hiina	2,83
Türgi	2,75
Poola	2,30
Venemaa	2,15
Ukraina	1,54

Allikas: (Big Mac...2017)